

FORTEPIANO JO‘RLIGIDA CHOLG‘U IJROCHILIGINI O‘QITISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.043>

M.Ismoilova
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada fortepiano jo‘rligida cholg‘u ijrochiligini o‘qitishning pedagogik asoslari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Fortepianoning ansambl ijrochiligidagi o‘rni, uning o‘quv jarayonidagi metodik ahamiyati hamda cholg‘u ijrochilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, individual va ansambl mashg‘ulotlarini uyg‘unlashtirish, eshitish qobiliyatini rivojlantirish va badiiy ifodani shakllantirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: fortepiano jo‘rnavozligi, cholg‘u ijrochiligi, ansambl, musiqa ta‘limi, pedagogika, interpretatsiya

PEDAGOGICAL BASES OF TEACHING INSTRUMENTAL PERFORMANCE WITH PIANO

M.Ismoilova
Kokand State University

Abstract: This article examines the pedagogical foundations of teaching instrumental performance with piano accompaniment. It analyzes the role of the piano in ensemble performance, its methodological significance in the educational process, and its contribution to the development of students’ musical thinking. The study also discusses the integration of individual and ensemble training, the development of auditory skills, and artistic interpretation.

Keywords: piano accompaniment, instrumental performance, ensemble, music education, pedagogy, interpretation

Kirish (Introduction). Musiqa ta‘limi tizimida fortepiano jo‘rligida cholg‘u ijrochiligini o‘qitish muhim pedagogik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Fortepiano nafaqat yakka ijro asbobi, balki ansambl ijrochiligida yetakchi jo‘rnavoz sifatida ham keng qo‘llaniladi. Ayniqsa, cholg‘u ijrochilari uchun fortepiano jo‘rligida mashg‘ulotlar olib borish ularning musiqiy eshitish qobiliyatini, ritmik sezgisini va badiiy tafakkurini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi¹.

Nazariy qarashlarga ko'ra, fortepiano jo'rnavozligi o'quvchining ijrochilik faoliyatini yanada boyitib, musiqiy asarning ko'p qatlamli tuzilishini anglashga yordam beradi. Bu esa nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki musiqiy interpretatsiyani ham chuqurlashtiradi. Shu bois fortepiano va cholg'u ijrochiligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni pedagogik nuqtai nazardan o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston musiqa ta'limi tizimida ham fortepiano jo'rligida ijrochilikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bolalar musiqa va san'at maktablari hamda oliy ta'lim muassasalarida ansambl mashg'ulotlari orqali o'quvchilarning ijrochilik mahoratini oshirishga qaratilgan metodik ishlar olib borilmoqda².

Metodlar (Methods). Forteplano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitish masalasini yoritishda kompleks nazariy-metodik yondashuvlarga tayanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar fortepiano jo'rnavozligining pedagogik mohiyatini ochib berish, uning ansambl ijrochiligidagi o'rni va o'quv jarayonidagi funksiyalarini tizimli ravishda tahlil qilishga xizmat qiladi.

Avvalo, qiyosiy tahlil yondashuvi asosida fortepiano bilan yakka ijrochilik va ansambl ijrochiligi o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlar ko'rib chiqsak. Yakka ijrochilikda individual texnika, frazlash va interpretatsiya ustuvor bo'lsa, ansambl ijrochiligidagi o'zaro muvofiqlik, tinglash madaniyati va ritmik birlik asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, fortepiano jo'rnavozligi o'quvchining musiqiy tafakkurini kengaytiruvchi hamda uni ko'p qatlamli musiqiy muhitga moslashtiruvchi muhim pedagogik vosita sifatida talqin etiladi. Mazkur yondashuv amaliy ijrochilik tajribasida ham o'z tasdig'ini topgan. Xususan, Jerald Mur (Gerald Moore) o'zining *The Unashamed Accompanist* (O'z kasbini ulug'laydigan jo'rnavoz) asarida fortepiano jo'rnavozligini "mustaqil badiiy hamkorlik shakli" sifatida izohlab, ansambl ijrochiligidagi pianinoning roli faqat texnik qo'llab-quvvatlash bilan cheklanmasligini, balki musiqiy muloqotning faol ishtirokchisi ekanligini ta'kidlaydi¹.

Shuningdek, kamera ansambl ijrochiligi amaliyotida Mstislav Rostropovich va Svyatoslav Rixter hamkorligi yuqori darajadagi interpretatsion uyg'unlik namunasi sifatida e'tirof etiladi. Ularning ijrosida musiqiy materialning dinamik va agogik jihatlari o'zaro muvofiqlashtirilgan bo'lib, bu ansambl ijrochiligidagi "tinglash orqali boshqaruv" tamoyilining amaliy ifodasidir (Davidson & King, 2004). Zamonaviy kamera ansambl amaliyotida Marta Argerix faoliyati fortepianoning ansamblidagi faol hamkorlik rolini yana bir bor tasdiqlaydi. Uning turli cholg'u ijrochilari bilan ijodiy hamkorligi davomida fortepiano partiyasi ko'pincha musiqiy jarayonni yo'naltiruvchi va shakllantiruvchi element sifatida namoyon bo'ladi².

¹ Moore, G. (1943). *The Unashamed Accompanist*. London: Faber & Faber.

² Rink, J. (2002). *Musical Performance: A Guide to Understanding*. Cambridge University Press.

Ilmiy adabiyotlarda ham ushbu yondashuv o'z aksini topgan bo'lib, ansambl ijrochiligida musiqiy o'zaro ta'sir va koordinatsiya jarayonlari ijrochilar o'rtasidagi noverbal kommunikatsiya, eshitish sezgirliigi va vaqtni sezish qobiliyatiga asoslanishi ta'kidlanadi (Keller, 2014). Bu esa fortepiano jo'rnavozligini pedagogik jarayonda o'quvchilarning ansambl ko'nikmalarini shakllantirishning samarali vositasi sifatida qarash imkonini beradi. Qiyosiy tahlil yondashuvi nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy ijrochilik tajribasi va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar asosida ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Nazariy umumlashtirish usuli orqali fortepiano jo'rligida ijrochilikni o'qitishga oid metodik qarashlar tizimlashtiriladi. Ushbu yondashuv turli ilmiy manbalarda ilgari surilgan fikrlarni birlashtirish, ularni umumiy pedagogik tamoyillar asosida qayta talqin qilish va amaliy jihatdan qo'llash imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi. Natijada fortepiano jo'rnavozligi asosida ansambl ijrochiligini o'qitishning konseptual modeli shakllantiriladi. Shuningdek, fortepiano jo'rligida o'qitish jarayonini yoritishda tavsifiy (deskriptiv) yondashuv ham qo'llaniladi. Bu yondashuv ansambl mashg'ulotlarining mazmuni, o'qitish shakllari va pedagogik jarayonning o'ziga xos jihatlarini izohlash imkonini beradi. Natijada fortepiano jo'rnavozligining o'quv jarayonidagi metodik imkoniyatlari kengroq ochib beriladi. Mazkur metodologik yondashuvlar fortepiano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitishning nazariy asoslarini yoritish, uning pedagogik samaradorligini tushuntirish va ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlashga xizmat qiladi.

Natijalar (Results). Nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, fortepiano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitish ko'p komponentli pedagogik jarayon bo'lib, u ansambl tafakkuri, eshitish qobiliyati va interpretatsion yondashuvning o'zaro uyg'unligiga asoslanadi. Ushbu jarayon o'quvchilarning nafaqat texnik ko'nikmalarini, balki musiqiy idrokini ham kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Fortepianoning ansambl ijrochiligidagi roli muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi hamda ko'pincha ansambl markazi sifatida faoliyat yuritib, ritmik barqarorlik va intonatsion aniqlikni ta'minlaydi. Ilmiy tadqiqotlarda ansambl ijrochiligida vaqtni sezish va muvofiqlashtirish jarayonlari ijrochilar o'rtasidagi o'zaro tinglash va noverbal signallar orqali amalga oshirilishi ta'kidlanadi (Keller, 2014). Shu nuqtai nazardan, fortepiano jo'rnavozligi o'quvchilar uchun musiqiy koordinatsiyani shakllantiruvchi asosiy tayanch vosita sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ansambl ijrochiligi jarayonida faol tinglash (active listening) ko'nikmasi rivojlanib, bu o'quvchining musiqiy eshitish sezgirligini sezilarli darajada oshiradi (Hallam, 2006). Bu esa vokal yoki cholg'u ijrochiligida mustaqil faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan muhim kompetensiyalardan biridir. Eshitish qobiliyatining rivojlanishi fortepiano jo'rligida mashg'ulotlarning eng muhim natijalaridan biri hisoblanadi. O'quvchi fortepiano bilan birgalikda ijro etish

orqali tovush balansi, garmonik uyg'unlik va intonatsion aniqlikni idrok etishni o'rganadi.

Badiiy ifoda va interpretatsiyaning rivojlanishi fortepiano jo'rligida o'qitishning muhim natijalaridan biri sifatida qaraladi. Ansambl ijrochiligida musiqiy obrazni yaratish individual interpretatsiyadan farqli ravishda kollektiv yondashuvni talab qiladi. Jon Rink ta'kidlaganidek, musiqiy interpretatsiya jarayoni ijrochilar o'rtasidagi "ijodiy muzokara" (creative negotiation) sifatida namoyon bo'ladi, bunda har bir ishtirokchi umumiy badiiy natijaga o'z hissasini qo'shadi. Bundan tashqari, fortepiano jo'rligida mashg'ulotlar ansambl muvozanati va dinamik nazoratni shakllantirishga ham xizmat qiladi. O'quvchilar turli cholg'ular o'rtasidagi tovush balansi, frazalash va agogik o'zgarishlarni his etishni o'rganadilar. Bu jarayon ijrochining musiqiy tafakkurini kengaytirib, uni murakkab musiqiy strukturalarni idrok etishga tayyorlaydi. Nazariy tahlil natijalari fortepiano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitish o'quvchilarning ansambl tafakkuri, eshitish qobiliyati va badiiy interpretatsiyasini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv zamonaviy musiqa pedagogikasida kompleks rivojlantiruvchi metod sifatida e'tirof etiladi.

Muhokama (Discussion). Forteplano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitish jarayoni faqat texnik ko'nikmalarni rivojlantirish bilan cheklanmaydi, balki u o'quvchining musiqiy tafakkuri, ijodiy fikrlashi va interpretatsion salohiyatini shakllantirishga xizmat qiluvchi kompleks pedagogik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ansambl ijrochiligida o'zaro tinglash, moslashish va muvofiqlikni saqlash ko'nikmalari markaziy o'rin tutadi. Ilmiy tadqiqotlarda ansambl jarayonida ijrochilar o'rtasidagi koordinatsiya ko'p jihatdan noverbal kommunikatsiya va eshitish sezgirligiga bog'liqligi ta'kidlanadi. Bu esa fortepiano jo'rnavozligini o'quvchilar uchun musiqiy hamkorlik madaniyatini shakllantiruvchi muhim vosita sifatida ko'rsatadi.

Forteplano jo'rnavozligi o'quvchining mustaqil ijrochilik faoliyatini ham qo'llab-quvvatlaydi. Forteplano bilan birgalikda ishlash jarayonida o'quvchi musiqiy materialni kengroq garmonik va shakliy kontekstda anglash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa uning interpretatsion qarorlarini ongli ravishda shakllantirishga yordam beradi. John Rink fikriga ko'ra, musiqiy ijro jarayoni individual emas, balki kontekstual va hamkorlikka asoslangan interpretatsiya sifatida qaralishi lozim. Forteplano jo'rligida ansambl mashg'ulotlari o'quvchining ijodiy moslashuvchanligini rivojlantiradi. Ansambl sharoitida ijrochi doimiy ravishda boshqa ijrochilarning ifoda vositalariga moslashadi, bu esa uning musiqiy tafakkurini yanada elastik va ko'p qirrali qiladi. Bunday moslashuv jarayoni o'quvchilarning

ijodiy fikrlash va tezkor qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi³. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan interaktiv metodlar, multimedia vositalari va raqamli texnologiyalar ansambl mashg'ulotlarini yanada samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Audio va video yozuvlar orqali o'z-o'zini tahlil qilish, masofaviy ansambl mashg'ulotlari va raqamli platformalardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, texnologiyalardan foydalanish jarayonida jonli ansambl ijrochiligining asosiy tamoyillari - tinglash, sezish va o'zaro muloqot ustuvor ahamiyatini saqlab qolishi zarur. Fortepiano jo'rligida o'qitish yondashuvi nafaqat ijrochilik texnikasini, balki musiqiy tafakkur, eshitish madaniyati va ijodiy hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik model sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa (Conclusion). Xulosa qilib aytganda, fortepiano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitish zamonaviy musiqa ta'limida kompleks rivojlantiruvchi pedagogik yondashuv sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning ijrochilik mahoratini nafaqat texnik jihatdan, balki musiqiy tafakkur, eshitish qobiliyati va interpretatsion yondashuv nuqtai nazaridan ham rivojlantiradi. Fortepiano jo'rnavozligi asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar ansambl ko'nikmalarini shakllantirish, musiqiy muvozanatni his etish va badiiy ifodani chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu yondashuv o'quvchilarning mustaqil ijrochilik faoliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularni kengroq musiqiy kontekstda fikrlashga undaydi.

Kelgusida fortepiano jo'rligida o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish, ayniqsa raqamli texnologiyalar va musiqa psixologiyasi yondashuvlarini integratsiyalash muhim ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi. Zamonaviy tadqiqotlar musiqa ta'limida texnologik vositalardan foydalanish o'quvchilarning motivatsiyasi va o'zlashtirish samaradorligini oshirishini ko'rsatmoqda. Shunday qilib, fortepiano jo'rligida cholg'u ijrochiligini o'qitish metodikasini ilmiy asosda rivojlantirish musiqa ta'limi tizimining sifatini oshirish hamda yuqori malakali, ijodiy fikrlovchi ijrochilarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Miller R. The Structure of Singing. New York: Schirmer Books, 1996.
2. Moore G. The Unashamed Accompanist. London: Faber & Faber, 1943
3. Davidson, J. W., & King, E. C. (2004). Strategies for ensemble practice.
4. Rink, J. (2002). Musical Performance: A Guide to Understanding. Cambridge University Press.
5. Keller, P. E. (2014). Ensemble performance: Interpersonal coordination. Psychology of Music.

³ Biasutti, M. (2013). Improvisation in music education.

6. Adler S. The Study of Orchestration. New York: W.W. Norton & Company, 2002
7. Hallam, S. (2006). Music Psychology in Education. London: Institute of Education.
8. Biasutti, M. (2013). Improvisation in music education.